

СЕМАНТИКА ОБ'ЄКТА КАУЗАЦІЇ В ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ДІЄСЛОВАХ ІЗ СЕМОЮ ЗАПЕРЕЧЕННЯ (на матеріалі англійської мови)

М. О. Куца, О. О. Залужна

Анотація. У даній роботі проаналізовано каузативні екзистенційні дієслова із семою заперечення в англійській мові, а саме, семантичні типи дієслів в залежності від об'єкта екзистенційної ситуації (далі ОЕС). Методологічною основою роботи є два типи лінгвістичного аналізу: дефініційний та компонентний аналіз. Визначено, що каузативність, екзистенційність та заперечення є універсальними фундаментальними категоріями мови. З метою виявлення продуктивності семантичних типів в англійській мові здійснено кількісний аналіз емпіричного матеріалу. В результаті проведеного дослідження було виділено три основні групи каузативних екзистенційних дієслів із семою заперечення в залежності від ОЕС, а саме: припинення існування неістоти, істоти та абстрактної сутності.

Ключові слова: каузація, екзистенційність, заперечення, дієслово, лексична семантика.

Вступні зауваження. Каузативність, екзистенційність та заперечення належать до універсальних лінгвістичних категорій мов та є об'єктами дослідження не тільки мовознавства, але й логіки, психології та філософії. Каузативними вважаються дієслова (далі КД), які пов'язані відношенням спричинення, а каузативною визначається ситуація (далі КС), що складається мінімум із двох ситуацій, які пов'язані відношенням каузації дії або стану [1: 15]. Функціонально-семантична категорія екзистенційності характеризується властивостями, які визначаються її зв'язком із відповідною понятійною категорією, що відноситься до рівня розумового змісту. Дієслова буття виражають судження про існування або присутність когось або чогось [2: 69]. Заперечення – це функціонально-семантична категорія, що в різних формах наявна у багатьох мовах світу [3].

Об'єктом дослідження є каузативні екзистенційні дієслова із семою заперечення в англійській мові, тобто дієслова, які виражають каузацію припинення існування об'єкта, напр., англ. *to decimate* 'знищувати', *to waste* 'вбивати', *to root up* 'ліквідувати'.

Предметом виступає семантика об'єкта каузації в екзистенційних дієсловах із семою заперечення в англійській мові.

Мета роботи полягає у проведенні семантичного аналізу об'єкта каузації англійських каузативних екзистенційних дієслів із семою заперечення.

Актуальність пропонованого лінгвістичного дослідження обумовлена передусім цікавістю до вивчення мовних одиниць на засадах семантичного аналізу та необхідністю системного опису семантики каузативних екзистенційних дієслів із семою заперечення в англійській мові, що зумовлено їх недостатньою опрацьованістю у сучасній лінгвістиці.

Матеріалом дослідження слугують 315 лексем, отримані методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел англійської мови.

2. Теоретичні засади дослідження. Обов'язковими для каузативної ситуації є наступні базові елементи: 1) каузатор; 2) об'єкт каузації; 3) відношення каузації між каузатором та об'єктом каузації; 4) зміна стану об'єкта каузації [1: 15].

За О. О. Залужною базову каузативну ситуацію можна представити у вигляді такої формули тлумачення (далі ФТ): «Х дією v_1 каузує Y виконувати дію / бути у стані v_2 », напр. : англ. *Your words made us leave* 'Ваші слова змусили нас піти', де семантичні ролі актантів розподіляються таким чином: *Ваші слова* – предмет антецедента (вчинок), *нас піти* – предмет консеквентна, *змусили* – каузативна зв'язка. За загальноприйнятим визначенням Х – це агенс, за іншим визначенням каузатор; Y – пацієнс [1: 15].

У сучасній лінгвістиці можна виокремити декілька класифікацій КД, а саме:

1) **маніпулятивні** (англ. *to kill* 'вбивати', *to demolish* 'знищувати') та **директивні** (англ. *to condemn* 'конфіскувати', *to beg* 'випрошувати') в залежності від ступеню впливу каузатора виділяють **маніпулятивну** та **директивну** каузацію [1: 8];

2) **фактитивні** (англ. *to push* ‘штовхати’, *to take* ‘брати’), **пермісивні (прохібітивні)** (англ. *to allow* ‘дозволяти’, *to prohibit* ‘забороняти’) та **асистивні** (англ. *to assist* ‘допомагати’, *to facilitate* ‘сприяти’) залежно від ступеня участі каузатора [1: 18];

3) **навмисні** (англ. *to erect* ‘зводити’) та **ненавмисні** (англ. *to drop* ‘вронити’) за характером каузувальної ситуації;

4) **прямі** (антецедент безпосередньо є причиною консеквента “X, кидаючи Y, примушує його розбитися”) та **непрямі** (консеквент каузується не безпосередньо антецедентом, а ще однією дією “X розбиває телефон, внаслідок чого Y потрапляє в неприємну ситуацію”) залежно від часової відстані між об’єктами КС;

5) **прямі (позитивні)** (*to put on* ‘надягати’, *to give* ‘давати’) та **зворотні (негативні)** (англ. *to tear off* ‘зривати одяг’, *to undress* ‘роздягати’) за напрямком каузативної дії [1: 19].

У лінгвістиці на позначення завершених за змістом синтаксичних структур, в яких стверджується існування або неіснування в світі (його фрагменті) об’єкта (класу об’єктів), наділеного певними ознаками, вживаються два терміни – «буття» та «екзистенція».

Важливість досліджуваної розумової категорії пояснюється тим фактом, що лексичні одиниці, які позначають поняття існування, «є одними з багатозначних і багатофункціональних», що, в свою чергу, «знаходить природне віддзеркалення в словниках» [2: 69].

В. М. Байкеєва виділяє низку мовних одиниць з екзистенціальною спрямованістю серед англійських неперехідних (суб’єктних) дієслів [4: 10–11]. У її класифікації неперехідних дієслів категорія буття, що визначається як процес існування матеріальних об’єктів в дійсності, відображена в лексико-семантичній групі, що містить дієслова природного, суспільного і особистісного існування. У цю групу входять 18 мовних одиниць, а саме: дієслова буття, проживання та положення (в просторі), у тому числі англ. *to dwell* ‘мешкати’, *to jut* ‘виступати’, *to meander* ‘звиватися’.

Про те, що існування розподіляється на фази, пише Т. А. Придворова, яка пропонує наступний перелік англійських дієслів розвитку та припинення буття: *to be* ‘бути’, *to exist* ‘існувати’, *to live* ‘жити’, *to remain* ‘залишатися’, *to continue* ‘продовжуватись’, *to dwell* ‘жити’, *to abide* ‘залишатися’, *to stay* ‘залишатись’, *to die* ‘помирати’, *to perish* ‘гинути’ [5].

Не зважаючи на значну кількість робіт за темою, місце заперечення в системі лінгвістичних категорій досі залишається остаточно не визначеним. На думку О. І. Бахарєва, заперечення у мові є констатацією відсутності предмета, ознаки, явища, що виражаються мовними засобами [6: 99–100]. На думку А. П. Загнітка, категорія ствердження та заперечення є складовою частиною макрокатегорії модальності і вказує на наявність або відсутність об’єктивних зв’язків між предметами, ознаками, подіями [7: 123–125].

Окремі аспекти розвитку заперечення як категорії мови досліджують Т. Гівон [8], О. Єсперсен [3] тощо. До різних аспектів вивчення категорії заперечення в англійській мові звертається лінгвіст Й. Йейрі [9] та ін.

До засобів вираження заперечення зараховуються як експліцитні (заперечні частки, займенники, прислівники, префікси), так й імпліцитні (семантика слова), напр., укр. відмовитись = ‘не погодитись’, англ. *to refuse* = ‘not to accept’. Тобто, окреме слово без заперечного префікса можна розглядати як слово із заперечним значенням, напр., *to lack* = ‘not to have’, *to fail* = ‘not to succeed’, а сему заперечення, приховану в значенні слова, можна виокремити за допомогою методу компонентного аналізу [1: 40]. У поданій роботі заперечення розглядається як універсальна мовленнєва категорія, яка представлена в мові імпліцитними засобами.

Наслідуючи ідеї структурної лінгвістики, базову каузативну екзистенційну ситуацію із семою заперечення можна представити у вигляді такої ФТ: «X дією v₁ каузує Y (не)існувати».

3. Базові семантичні типи КЕД із семою заперечення в залежності від семантики об’єкта каузації

Найбільш продуктивною групою є каузативні екзистенційні дієслова, які позначають припинення існування неживої істоти, що становить 73,65 % від загальної кількості

емпіричного корпусу. Семантика дієслів даного типу може бути представлена у вигляді такої ФТ: “Х дією v_1 каузує Y (не)існувати/ (не)бути у стані v_2 (де Y – неістота)”. Базовою лексемою для каузативних дієслів даного типу в англійській мові є лексема *to destroy* «to damage something so badly that it no longer exists, works, etc.» ‘знищити щось’. Лексема *to destroy* формує синонімічний ряд з іншими дієсловами підгрупи, де деякі лексеми належать до розмовної англійської, виступаючи як стилістичні синоніми, наприклад, розм. *to trash* «to damage or destroy something» ‘завдати шкоди або знищити щось’. Дієслова цієї групи характеризуються наявністю значної кількості додаткових семантичних ознак. Лексеми *to wipe out* «to destroy something completely», *to annihilate* «to destroy something completely so that nothing is left», *to raze* «to completely destroy a building, town» та *to extirpate* «to remove or destroy something completely» вказують на цілковите знищення предмету. Дієслова з об’єктом каузації – предмет можуть містити подальшу конкретизацію аргументної інформації, наприклад, англ. *to liquidate* «to destroy or remove somebody/something that causes problems» ‘знищити або вилучити когось/щось, що спричиняє проблеми’ або *to scrap* «to get rid of something that is no longer practical or useful» ‘позбавитись чогось непрактичного або корисного’, містити додаткову семантичну ознаку з вказанням на спосіб виконання дії, наприклад, англ. *to tear apart* «to destroy something completely by breaking it into pieces» ‘повністю знищити щось, розбивши на частини’, *to smash up* «to destroy something completely by violently breaking it into many pieces» ‘повністю знищити щось, розбивши на частини’, *to burn* «to damage or destroy something with fire» ‘спалити щось’, мати вказівку на залучення додаткових предметів для досягнення мети *to blast* «to damage or destroy something with a bomb or gun» ‘пошкодити або зруйнувати щось, використовуючи бомбу або зброю’, *to dynamite* «to destroy something using dynamite» ‘зруйнувати щось динамітом’, містити семантичні ознаки на позначення запобігання відбування чогось, наприклад, англ. *to cancel* «to say that something that has been arranged will not now happen» ‘скасовувати’, *to defeat* «to prevent something from happening or being successful» ‘спалити щось’. Окремо серед дієслів цієї групи можна виділити лексеми на позначення припинення вогню, наприклад, англ. *to extinguish* «to make a fire stop burning» ‘загасити вогонь’, *to quench* «to stop a fire from burning» ‘загасити вогонь’.

Наступною за продуктивністю є група каузативних екзистенційних дієслів, які позначають припинення існування живої істоти (17,78%). Дієслова із ОЕС-істота характеризуються найбільш узагальненим значенням припинення існування живої істоти та диференціюються за наявністю додаткових семантичних ознак та в окремих випадках за стилістичною маркованістю. Центральне місце серед цих дієслів посідає *to kill* через те, що воно характеризується високою частотністю та нейтральною стилістичною маркованістю. Каузативні дієслова *to murder* та *to assassinate* конкретизують семантику живої істоти. Дієслова *to lynch* «to kill someone by hanging them by the neck» та *to crucify* «to kill someone by tying or fastening them with nails to a cross and leaving them there to die» містять ще детальнішу специфікацію способу припинення існування – «вбити когось повішанням або розп’яттям», *to behead* «to cut off someone’s head, especially as a punishment» ‘обезголовлювати’. Функціонування дієслів із семантикою припинення існування тварини зафіксовано в англійській мові в кількості 10 лексем. Базовою лексемою для каузативних дієслів даного типу в англійській мові є лексема *to bag* «to catch and kill an animal that you are hunting» ‘спіймати та вбити тварину, за якою полюєте’. Дієслова даної групи можуть мати додаткові семантичні ознаки. Так тварина може забита для м’яса, наприклад, англ. *to butcher* «to kill an animal and cut it up so that it can be eaten» ‘вбити тварину і порізати так, щоб її можна було їсти.’, *to hunt* «to kill animals for food or for their skin or other parts» ‘вбивати тварин для їжі, шкіри або інших частин тіла’, тварина може бути забита навмисно *to cull* «to kill animals deliberately, especially in order to stop the population from becoming too large» ‘навмисно вбивати тварин, особливо для того, щоб їх чисельність не стала надто великою’ або як наслідок протиправної дії *to poach* «to illegally catch or kill an animal»

‘незаконно спіймати або вбити тварину’. Лексеми *to exterminate* та *to decimate* специфікують, що тварини вбиваються в великій кількості в конкретній місцевості.

Найменшою продуктивністю характеризується група каузативних екзистенційних дієслів із семою заперечення на позначення абстрактних сутностей, наприклад, англ. *to dishonour* ‘позбавляти честі’, *to dishearten* ‘позбавляти відваги, мужності’, *to deface* ‘позбавляти любові, довіри’. За широкого підходу до вивчення категорії екзистенційності, прийнятого в цій роботі, крім іменників із конкретною семантикою, до кола об’єктів каузативної ситуації також зараховано іменники на позначення абстрактних сутностей, як, наприклад, дії, які виконує людина, внутрішній стан людини або предмета. До кола каузативних дієслів даного типу можна зарахувати дієслова, які характеризуються емоційним складником, вказуючи на те, що каузатор виконує дію, викликаючи припинення існування певних емоцій. Для опису семантики лексичних одиниць цієї групи загальна формула тлумачення може бути представлена у вигляді “ X дією v_1 каузує Y не мати певні емоції/почуття”. Спільною семою для всіх англійських каузативних дієслів є зазначення емоційного складника дії, що відображається у використанні у словниковому тлумаченні семи «to stop/prevent a feeling/emotion» ‘припинити існування почуття/емоції’.

Таблиця 1 – Каузативні екзистенційні дієслова із семою заперечення в залежності від об’єкта каузації

Семантика об’єкта	Англійська мова		Приклади
	Кільк. один.	%	
Неістота	232	73,65	<i>to level</i> ‘зруйнувати будівлю’, <i>to smash</i> ‘розбити’, <i>to brogate</i> ‘скасувати закон’
Істота (людина / тварина)	56	17,78	<i>to execute</i> ‘вбити за політичними мотивами’, <i>to smother</i> ‘задушити’
Абстракта сутність	27	8,57	<i>to shatter</i> ‘зруйнувати почуття, сподівання, переконання повністю’
Всього	315	100	

4. Висновки

4.1. Одиниці дослідження репрезентують похідну складну категорію мови, яка комбінує у своїй семантичній структурі три фундаментальні універсальні категорії мови: каузативність, екзистенційність та заперечення, а також характеризуються спільною формулою тлумачення «X дією v_1 каузує Y (не)існувати/ (не)бути у стані v_2 ».

4.2. В залежності від семантики об’єкта каузативної екзистенційної ситуації можна виокремити наступні групи: 1) ОЕС-неістота; 2) ОЕС-істота (людина / тварина); та 3) ОЕС-абстракта сутність. В англійській мові більш продуктивними виявляються КЕД другого типу, що становить 73,65 % від загальної кількості. Дієслова цієї групи характеризуються наявністю великої кількості додаткових семантичних ознак, а саме можуть містити конкретизацію аргументної інформації, способу виконання дії, позначення на використання інструментів і т.д. Наступною за кількістю є група каузативних екзистенційних дієслів, які позначають припинення існування живої істоти (17,78 %). Ці КЕД стратифікуються на дві підгрупи, де об’єкт каузативності – це: 1) людина; 2) тварина. Найменш продуктивну групу КЕД в англійській мові становлять дієслова, в яких об’єктом виступає абстракта сутність (27 лексем, 8,57 %).

4.3. Перспектива подальшого дослідження полягає у зіставному дослідженні КЕД на ширшому матеріалі різноструктурних неблизькоспоріднених мов.

Анотація. В данной работе проанализированы каузативные экзистенциальные глаголы с семой отрицания в английском языке, а именно, семантические типы глаголов в зависимости от объекта экзистенциальной ситуации (далее ОЭС). Методологической основой работы служат два типа лингвистического анализа: дефиниционный и компонентный анализ. Определено, что каузативность, экзистенциальность и отрицание являются универсальными фундаментальными категориями языка. С целью

виявлення продуктивності семантичних типів в англійському мові було проведено кількісний аналіз емпіричного матеріалу. В результаті проведеного дослідження були виділені три основні групи каузативних екзистенціальних дієслів з семою отрицання в залежності від ОЭС, а саме: припинення існування неживого об'єкта, живого об'єкта і абстрактної сутності.

Ключові слова: каузація, екзистенціальність, отрицання, дієслово, лексическа семантика.

Abstract. The main concern of the article is to carry out the semantic analysis of the causative existential verbs with the seme of negation on the basis of the English language corpus depending on the existential situation object (hereafter OES). The methodological basis presupposes the use of such methods and ways of linguistic analysis as differential and structural, contextual analysis. It has been established that causation, existence and negation are universal fundamental language categories. Quantitative analysis of the empiric material is done with the aim of identifying the productivity of the semantic types traced in the process of research. As a result, depending on the object of causation three main groups of causative existential verbs with the seme of negation were singled out, namely: the cessation of the existence of inanimate object, animate object and the abstract entities.

Key words: causation, existention, negation, verb, lexical semantics.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Залужна О. О. Лексико-стилістичні та структурно-синтаксичні особливості привативних дієслів в англійській та українській мовах: монографія. Вінниця, 2019. 316 с.
2. Кузнецов А. М. Глагол to be и его лексико-семантические эквиваленты. *Категории бытия и обладания в языке*. М. : Наука, 1977. С. 68–100.
3. Jespersen O. Negation in English and Other Languages. København : Ejnar Munksgaard, 1966. 151 p.
4. Байкеева В. М. Семантические параметры переходных глаголов современного английского языка : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / В. М. Байкеева. Львов, 1999. 16 с.
5. Придворова Т. П. Развитие глаголов бытия и прекращения бытия в английском языке. (Опыт историко-семантического исследования) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Т. П. Придворова. М., 2005. 216 с.
6. Бахарев А. И. Отрицание и способы его выражения в русском языке XV–XVII вв. *Вопросы языкознания*. 1981. № 2. С. 99–109.
7. Загнітко А. П. Основи українського теоретичного синтаксису. Частина I. Горлівка : ГДПШМ, 2004. 288 с.
8. Givon T. Negation in Language: Pragmatics, Function, Ontology. *Syntax and Semantics* / [P. Cole (ed.)]. Pragmatics 9. New York : Academic Press, 1978. P. 69–112.
9. Iyeiri Y. Aspects of English Negation. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2005. 239 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

10. The Oxford English Dictionary. URL : <http://www.oxforddictionaries.com/>

УДК 81.371

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОНОМАСТИКОНУ У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ ДЖ. МАРТИНА «ПІСНЯ ЛЬОДУ ТА ВОГНЮ: ГРА ПРЕСТОЛІВ»

А. А. Малахова, О. О. Ситенко

Анотація. У даному дослідженні розкриваються особливості вжитку онімів у художньому творі Джорджа Мартіна «Пісня льоду та вогню: Гра Престолів», їхнього впливу на загальну картину побудови сюжету художнього твору та аналізу лексико-семантичних і структурних особливостей антропонімів. Методологічною основою роботи є структурно-системний підхід. Специфіка досліджуваної теми передбачає застосування описово-компаративного методу, який полягає в зіставленні онімів для встановлення їхніх диференційних ознак, і використовується для об'єднання їхніх функційних особливостей у певні групи та компонентного аналізу для розподілу лексичних одиниць на семантичні компоненти.

Ключові слова: оніми, антропоніми, власні імена, роман-фентезі, фольклор.

Актуальність даної роботи обумовлена недостатнім рівнем вивчення антропонімів у серії романів-фентезі Джорджа Мартіна «Пісня льоду та вогню» та визначається зростаючою зацікавленістю лінгвістів до досліджень ономастичних лексичних одиниць,